

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології
імені М. А. Скока*

С. П. ДЕРЕВ'ЯНКО

КРОС-КУЛЬТУРНА ПСИХОЛОГІЯ

*Навчально-методичні рекомендації
до практичних занять курсу «Крос-культурна психологія»
для студентів закладів вищої освіти*

**Чернігів
2025**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології
імені М. А. Скока*

С. П. ДЕРЕВ'ЯНКО

**КРОС-КУЛЬТУРНА
ПСИХОЛОГІЯ**

*Навчально-методичні рекомендації
до практичних занять курсу «Крос-культурна психологія»
для студентів закладів вищої освіти*

**Чернігів
2025**

УДК 159.9:316.7

Д 36

Рецензенти:

Дроздов О. Ю. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М. А. Скока Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

Фера С. В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка»

Дерев'янку С. П.

Д 36 Крос-культурна психологія : навчально-методичні рекомендації до практичних занять. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. 48 с.

УДК 159.9:316.7

Навчально-методичні рекомендації до практичних занять курсу «Крос-культурна психологія» спрямовані на поглиблення знань студентів щодо психологічних особливостей міжкультурної взаємодії та культурних відмінностей. Видання містить систему практичних завдань, кейсів і тестів, що сприяють розвитку аналітичного мислення та міжкультурної компетентності. Рекомендації можуть використовуватися під час аудиторних занять та для самостійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Для студентів закладів вищої освіти.

*Видання рекомендовано до друку вченою радою
ННІ психології та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол № 4 від 01. 12. 2025 р.)*

© С. П. Дерев'янку, 2025

З М І С Т

ВСТУП	4
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	6
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	7
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	11
ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	21
ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ	28
ГЛОСАРІЙ.....	33
ЛІТЕРАТУРА	41
ДОДАТКИ	43

Вступ

Крос-культурна психологія є важливою галуззю сучасної психологічної науки, яка вивчає вплив культурних факторів на формування особистості, сприйняття, емоцій, поведінки та міжособистісної взаємодії. У світі глобалізації, міграційних процесів і зростаючих міжкультурних контактів, володіння знаннями з крос-культурної психології є необхідною складовою професійної підготовки психологів, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців, діяльність яких передбачає спілкування з представниками різних культур.

Вивчення крос-культурної психології сприятиме розвитку поваги до культурного різноманіття, емпатії, відкритості до культурної спадщини інших країн, а також формуванню навичок ефективної взаємодії в багатокультурному середовищі. Це особливо важливо для побудови толерантного суспільства, запобігання міжкультурним конфліктам і подолання стереотипів та упереджень.

Особливістю навчально-методичних рекомендацій з курсу «Крос-культурна психологія» є міждисциплінарний підхід до розкриття тематики, що базується на фундаментальних теоретичних положеннях та сучасних міждисциплінарних дослідженнях у сфері загальної та соціальної психології, у галузі психології культури, а також на сучасних дослідженнях етнопсихології, антропології, соціології та комунікативістики.

Метою курсу є формування у студентів системного уявлення про взаємозв'язок культури і психіки, психологічні механізми міжкультурної взаємодії, а також розвиток практичних навичок крос-культурної компетентності, необхідних для професійної діяльності в умовах культурного розмаїття.

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
ЗК5	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності
ЗК9	Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети
СК5	Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології
СК9	Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями
ПР4	Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій
ПР5	Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість
ПР12	Знання вікових та індивідуально-типологічних, соціально-психологічних особливостей представників різних культур та національностей

Викладання курсу базується на теоретичному (лекційному) і практичному (практичні заняття) матеріалі. Лекції розподілені на три змістові модулі: «Теоретико-методологічні основи крос-культурної психології», «Вплив культури на розвиток особистості», «Практичні аспекти крос-культурної взаємодії».

Практичні заняття спрямовані на закріплення знань (теми «Культура і когнітивні процеси», «Культура та емоції», «Культурні моделі соціалізації», «Міжкультурна комунікація та культурні бар'єри», «Культура та творчість») та супроводжуються написанням навчальних тестів, виконанням практичних завдань. По закінченню курсу проводиться залік.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	Годин			
	Заг.	Лек.	Пр.	СРС
Модуль № 1 Теоретико-методологічні основи крос-культурної психології				
Тема 1. Вступ до крос-культурної психології	10	2	-	8
Тема 2. Методи дослідження у крос-культурній психології	10	2	-	8
Тема 3. Культура як психологічний конструкт	10	2	-	8
<i>Всього по 1-му модулю</i>	30	6	0	24
Модуль № 2 Вплив культури на розвиток особистості				
Тема 4. Культура і когнітивні процеси	6	2	2	2
Тема 5. Культура та емоції	6	2	2	2
Тема 6. Культурні моделі соціалізації	4	-	2	2
Тема 7. Міжкультурна комунікація та культурні бар'єри	4	-	2	2
Тема 8. Психологічна адаптація та акультурація	4	2	-	2
Тема 9. Культура та творчість	6	2	2	2
<i>Всього по 2-му модулю</i>	30	8	10	12
Модуль № 3 Практичні аспекти крос-культурної взаємодії				
Тема 10. Психологія міжкультурної толерантності	10	2	-	8
Тема 11. Крос-культурні аспекти у професійній діяльності психолога	10	2	-	8
Тема 12. Крос-культурна психологія в умовах глобалізації	10	2	-	8
<i>Всього по 3-му модулю</i>	30	6	0	24
ВСЬОГО	90	20	10	60

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Вступ до крос-культурної психології: предмет, завдання та структура. Історія становлення та етапи розвитку крос-культурної психології. Культура як психологічна категорія. Порівняння крос-культурної та культурної психології. Методи дослідження в крос-культурній психології. Ключові концепти: індивідуалізм/ колективізм, культурна варіативність. Проблема універсалізму та культурного релятивізму в психології. Культурні детермінанти психологічних процесів. Етичні питання в міжкультурних дослідженнях. Актуальність крос-культурної психології в глобалізованому світі. Взаємозв'язок крос-культурної психології з іншими науками. Типи культур: традиційні, модерні, постмодерні та їхній психологічний вимір.

Методи дослідження у крос-культурній психології. Порівняльний метод у крос-культурній психології. Типи крос-культурних досліджень. Стандартизація та адаптація психодіагностичних методик у різних культурах. Проблема валідності та надійності у крос-культурних дослідженнях. Використання кількісних та якісних методів. Експеримент у крос-культурному контексті. Інтерв'ю, фокус-групи та спостереження в різних культурних середовищах. Проблема перекладу та семантичної еквівалентності інструментів. Стратегії контролю культурних змінних. Етичні аспекти проведення крос-культурних досліджень. Аналіз міжкультурних даних: порівняльні та інтегративні підходи.

Культура як психологічний конструкт. Культура як система символів, норм і значень. Інтерналізація культури у процесі розвитку особистості. Культура як детермінанта сприймання, мислення та поведінки. Структура та функції культури в контексті психології. Поняття субкультури та контркультури. Культурні сценарії та культурні скрипти. Культура як система регуляції емоцій та мотивацій. Етноцентризм і культурний релятивізм як установки сприймання. Культура як соціальна реальність і ментальна репрезентація. Роль культури у формуванні ідентичності та самосвідомості.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ВПЛИВ КУЛЬТУРИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Культура і когнітивні процеси. Вплив культури на сприймання та увагу. Культурні відмінності у категоризації та класифікації об'єктів. Когнітивні стилі в різних культурах. Мислення: аналітичне та холістичне у культурному контексті. Пам'ять та її культурна обумовленість. Мова і мислення: гіпотеза лінгвістичної відносності. Культурні аспекти прийняття рішень. Роль культури у формуванні схем і ментальних моделей. Метакогніція та культурна саморефлексія. Вплив культури на інтерпретацію соціальної інформації.

Культура та емоції. Культурна детермінованість емоційного досвіду. Універсальні та культурно специфічні емоції. Емоційні скрипти в різних культурах. Культура і правила емоційної експресії. Вплив культури на розпізнавання емоцій. Емоції в індивідуалістичних і колективістських культурах. Соціальні функції емоцій у культурному контексті. Культурні відмінності в емоційному регулюванні. Роль мови в емоційному вираженні та переживанні. Емоції як механізм культурної адаптації.

Культурні моделі соціалізації. Культура як контекст соціалізації. Сімейні моделі виховання в різних культурах. Роль батьківських установок і цінностей. Соціалізація через освіту: культурні особливості шкільного середовища. Гендерна соціалізація у культурному контексті. Культурні відмінності у стилях спілкування з дітьми. Соціалізація емоційної сфери в різних культурах. Роль ритуалів і традицій у формуванні соціальних норм. Моделі автономії та взаємозалежності у процесі виховання. Соціалізація через медіа та культурні наративи.

Міжкультурна комунікація та культурні бар'єри. Поняття міжкультурної комунікації та її особливості. Вербальні та невербальні аспекти міжкультурної взаємодії. Культурні коди та стилі комунікації. Висококонтекстна та низькоконтекстна комунікація. Бар'єри міжкультурного спілкування: мовні, семантичні, емоційні. Стереотипи та упередження як перешкоди комунікації. Крос-культурні помилки та непорозуміння. Стратегії ефективної міжкультурної взаємодії. Роль емпатії та культурної чутливості в комунікації. Культурна адаптація у процесі міжкультурного діалогу.

Психологічна адаптація та акультурація. Поняття психологічної адаптації в міжкультурному контексті. Теорії акультурації. Стратегії акультурації: інтеграція, асиміляція, маргіналізація,

сегрегація. Фактори, що впливають на успішність акультурації. Психологічні наслідки міжкультурної адаптації. Стрес акультурації та способи його подолання. Адаптація мігрантів, біженців та міжнародних студентів. Роль культурної ідентичності в процесі адаптації. Міжгенераційні відмінності в акультураційних процесах. Соціальна підтримка як ресурс адаптації в новому культурному середовищі.

Культура та творчість. Культурна обумовленість уявлень про творчість. Вплив індивідуалістичних і колективістських цінностей на креативність. Культурні стилі мислення та їхній зв'язок із творчими стратегіями. Роль традицій і новаторства в культурному контексті. Міжкультурні дослідження креативності. Соціальні норми та очікування щодо творчості в різних культурах. Культурні бар'єри та ресурси для творчого самовираження. Освітні підходи до розвитку творчості в різних культурах. Культурна ідентичність як джерело креативного потенціалу.

Творчість у східних та західних культурах: порівняльний аналіз. Креативність у контексті китайської філософії та освітніх традицій. Особливості японського розуміння творчості: гармонія, форма та дисципліна. Інноваційність у північноамериканській культурі: індивідуалізм і підприємництво. Традиції колективної творчості в африканських культурах. Мистецтво та символіка як прояв креативності в латиноамериканських суспільствах. Творчість в ісламських культурах: баланс між традицією та інновацією. Роль фольклору і наративної спадщини у формуванні творчого мислення (на прикладі Індії). Міжкультурні відмінності у ставленні до мистецтва, дизайну та архітектури. Культурні уявлення про геніальність і натхнення в різних суспільствах. Крос-культурні практики розвитку творчості у шкільній та університетській освіті.

Національний характер і творчий стиль українців. Історико-культурні джерела української творчості. Роль фольклору, міфології та обрядовості у формуванні креативного мислення. Колективна та індивідуальна творчість в українській культурній традиції. Особливості художнього мислення в українському мистецтві, літературі та музиці. Українська мова як простір символічної і креативної експресії. Культурно-психологічні чинники розвитку творчості в умовах війни та кризи. Сучасні тенденції креативних індустрій в Україні: освіта, дизайн, ІТ, медіа. Порівняльний аналіз української креативності з іншими слов'янськими культурами. Культурна спадщина України як ресурс міжкультурної креативної взаємодії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Психологія міжкультурної толерантності. Когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти толерантності. Толерантність як особистісна риса та соціокультурна установка. Фактори формування толерантності в різних культурах. Вікові особливості розвитку міжкультурної толерантності. Роль освіти та медіа у формуванні толерантного світогляду. Механізми подолання упереджень і стереотипів. Психологія ксенофобії, дискримінації та їх профілактика. Міжкультурна емпатія як основа толерантної взаємодії. Толерантність у багатокультурному суспільстві: виклики та ресурси. Психологічні стратегії розвитку толерантності в професійній діяльності. Міжкультурний діалог як інструмент порозуміння та миру.

Крос-культурні аспекти у професійній діяльності психолога. Крос-культурна компетентність як складова професійної підготовки психолога. Міжкультурна чутливість у консультиванні та психотерапії. Етичні стандарти міжкультурної практики психолога. Особливості психодіагностики в мультикультурному середовищі. Крос-культурні аспекти у роботі шкільного психолога. Психологічна підтримка мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Комунікативні стилі клієнтів з різних культур та їх вплив на терапевтичний процес. Робота з травмою в крос-культурному контексті. Психологічне консультивання в умовах міжетнічної напруги. Використання культурно адаптованих методик і інтервенцій. Формування міжкультурної компетентності у психологів через освіту і супервізію.

Крос-культурна психологія в умовах глобалізації. Вплив глобалізаційних процесів на психологічні аспекти культури. Глобалізація та трансформація культурної ідентичності. Крос-культурні виклики в умовах цифрового світу. Глобальні міграційні процеси та їх психологічні наслідки. Глобальні тренди в розвитку крос-культурної психології. Психологічні наслідки культурного шоку в умовах глобальної мобільності. Роль медіа у формуванні глобальної свідомості та стереотипів. Міжкультурна взаємодія в міжнародному освітньому середовищі. Психологічна адаптація до мультикультурного соціуму. Глобалізація як чинник культурного конфлікту та інтеграції. Формування нових форм культурної ідентичності: глокалізація, транскультурність.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. *Культура і когнітивні процеси*

1. Вплив культури на особливості сприймання, уваги, пам'яті, та мислення.
2. Гіпотеза Сепіра-Уорфа: пояснення зв'язку між мовленням та мисленням у різних культурах.
3. Вплив культурних чинників на процес прийняття рішення та розв'язання проблем.

! *Основні психологічні поняття теми: аналітичне мислення, категоризація, когнітивні патерни, когнітивні процеси, когнітивний стиль, когнітивні схеми, культура, культурна інтерпретація інформації, культурна обумовленість мислення, культурні сценарії, лінгвістична відносність, ментальні моделі, метакогніція, мова і мислення, пам'ять, прийняття рішень, сприймання, увага, холістичне мислення.*

Виконання творчих завдань

1. Знайдіть у науковій літературі визначення понять «когніції», «когнітивна система» та «когнітивні процеси», порівняйте їх за змістом.
2. Підготуйте таблицю, у якій порівняйте особливості аналітичного та холістичного мислення у контексті професійної діяльності практичного психолога.
3. Визначте, які когнітивні процеси (увага, пам'ять, мислення, уява тощо) домінують у вас під час спілкування з іншими людьми – ілюструйте прикладами з власного досвіду.
4. Створіть ментальну карту на тему «Як культура формує мислення, пам'ять та сприйняття людини?».

5. Пригадайте приклад зі свого життя або оточення, коли культурне середовище вплинуло на прояв ваших пізнавальних особливостей – проаналізуйте це з позиції когнітивної психології.

Рекомендована література

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.

2. Бровко К., Дячок Н., Курнилович М. Підходи до визначення взаємодії мови та культури: аналіз гіпотези Сепіра-Уорфа. *Folium*. 2025. № 7. С. 75–79.

3. Гайденко Ю. О. Феномен кольору та його відображення в сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. Вип. 25. С. 85–89.

4. Гриценко П. Ю., Руснак Н. О., Руснак Ю. М., Струк І. М. Етнолінгвістика: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. Націон. ун-т імені Ю. Федьковича, 2022. 432 с.

5. Долга Т. Перекладацька діяльність: культурологічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59. Т. 1. С. 178–183.

6. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. із фр. А. Рєпи. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо». 2014, 272 с.

7. Пушонкова О. А. Візуальні виміри пам'яті у часопросторі культури. *Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик*: Матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 листоп. 2023 р.). Черкаси: «Вертикаль», 2023. С. 10–12.

8. Пушонкова О., Бондар І., Афонін В. Візуальні виміри пам'яті у культурно-травматичному дискурсі: мистецький вимір. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2026. Т. 2 (№ 96). С. 186–194.

9. Святецький О. Ю. Метафори пам'яті та їх трансформація в умовах цифрової культури. *Візуальне мистецтво у контексті сучасних культурних практик*: Матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 листоп. 2023 р.). Черкаси: «Вертикаль», 2023. С. 15–17.

10. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені Записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. Том 34. С. 40–44.

11. Тарасенко Т., Коноваленко Т. Лінгвопсихологічний аспект міжкультурної комунікації. *Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2021. Том 1. № 26. С. 47–53.

ТЕМА 2. *Культура та емоції*

1. Вплив культури на емоційну експресію, розпізнавання емоцій та управління емоціями.
2. Культурні моделі емоцій.
3. Соціальні норми і культурна доцільність емоцій у міжкультурній взаємодії.

! *Основні психологічні поняття теми: афективна сфера, емоції, емоційна експресія, емоційна регуляція, емоційна соціалізація, емоційне розпізнавання, індивідуалістична культура, колективістська культура, культурна варіативність емоцій, культурна доцільність емоцій, культурна специфіка емоцій, культурна обумовленість емоційних стратегій, культурні сценарії емоцій, соціальні норми, універсальність емоцій, емоційна культура, міжкультурна емоційна комунікація.*

Виконання творчих завдань

1. Доберіть приклади з художніх фільмів або літератури, які ілюструють культурні відмінності у вираженні емоцій. Опишіть контекст і поясніть, як культура впливає на емоційні прояви.
2. Порівняйте соціальні норми щодо вираження емоцій у двох різних культурах (наприклад, Японія та США). Презентуйте результати у вигляді інфографіки або таблиці.
3. Проведіть міні-дослідження серед однокурсників: які емоції вважаються «прийнятними» або «неприйнятними» в українській культурі. Оформіть результати у формі короткої презентації.
4. Створіть емоційний портрет представника культури, відмінної від вашої. Врахуйте особливості вираження, регуляції та розпізнавання емоцій.

5. Напишіть есе на тему: «Як культура, у якій я виріс/виросла, сформувала моє ставлення до емоцій та їх вираження». Підкріпіть свої думки прикладами з власного досвіду.

Рекомендована література

1. Величко Г. Г. Вербалізація емоції страху паралінгвістичними фразеологізмами української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 12–19.

2. Журавльова Л. П., Баранова А. В. Емоційні потреби та копінг-стратегії дорослих українців в умовах війни. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2024. № 2. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.2.4>

3. Купіна І. Особливості відтворення емоцій страху в українській і чеській фразеології. *Славістика в сучасному світі: методологічні й ціннісні орієнтири: матеріали V Міжнар. славіст. конф., присвяч. пам'яті святих Кирила і Мефодія (м. Харків, 23 трав. 2025 р.)* / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди; за заг. ред. О. О. Маленко. Харків та ін.: ХІФТ, 2025. С. 146–150.

4. Осадча Л. Емоційний режим культури як інструмент формування колективної ідентичності. *Питання культурології*. 2025. Вип. 46. С. 67–77.

5. Таценко Н. В., Бакай Ю. І. Когнітивні аспекти інтерпретації мовної агресії у міжкультурному спілкуванні. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2 (32). С. 571–582.

6. Шевель І. Культура штучного інтелекту, чат-ботів та емодзі як новий етап культурної комунікації в цифрову епоху: їхній вплив на соціальність і пов'язані суперечності. *Питання культурології*. 2025. Вип. 45. С. 234–245.

ТЕМА 3. Культурні моделі соціалізації

1. Основні підходи до вивчення соціалізації у крос-культурній психології.

2. Порівняння індивідуалістичних та колективістських моделей соціалізації.

3. Вплив культурних норм та цінностей на процес навчання, виховання та формування особистості.

! *Основні психологічні поняття теми: адаптація до соціального середовища, виховання, дитинство в різних культурах, індивідуалістична культура, колективістська культура, культурні цінності, культурні моделі соціалізації, культурні норми, культурні сценарії розвитку, навчання, рольова поведінка, сімейні моделі, соціалізація, соціальні інститути, міжкультурні відмінності у вихованні.*

Виконання творчих завдань

1. Порівняйте моделі виховання дітей у двох різних культурах (наприклад, українській та японській). Складіть порівняльну таблицю з основними відмінностями.

2. Знайдіть у художній літературі, кіно або біографічних джерелах приклади соціалізації в іншій культурі. Проаналізуйте, як культурне середовище впливало на формування особистості персонажу.

3. Проведіть усне або письмове інтерв'ю з представником іншої культури (або людиною, що тривалий час жила в іншій країні) про особливості виховання в їхньому середовищі.

4. Створіть візуальний проект (інфографіку, колаж, ментальну карту) на тему: «Культурні чинники, що формують поведінку дитини в суспільстві».

5. Напишіть есе: «Як моя культурна спільнота вплинула на мої уявлення про «правильну» поведінку та виховання». Наведіть конкретні приклади з дитинства.

Рекомендована література

1. Гаврилюк О. П. Соціальні мережі як чинник культурної адаптації і соціалізації. *Культурологічний альманах*. Вип. 2. 2023. С. 225-231.

2. Обіход М. М., Лис В. В. Основні аспекти державної політики у сфері сімейного виховання та соціалізації. *Публічне управління та соціальна робота*. 2025. Т. 2. С. 16-24.

3. Петухова О. І., Говорун А. В. Крос-культурні комунікативні бар'єри та їх подолання в англomовному середовищі. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 182-186. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.31>

4. Рубан А. Фізична культура і спорт як засіб соціалізації молоді та інтеграції у соціокультурний простір. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 60. 2022. С. 145-152.

5. Сторож О. Теоретичний аналіз організаційних умов творчої соціалізації українців. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. № 1 (31). С. 116-123. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2024.1.31.10>

6. Ушкало К. Ю. Вплив глобалізації на інформаційний простір та соціалізацію в умовах транснаціональних медіа: аналіз сучасних тенденцій у зарубіжних країнах. *Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних і соціально-політичних контекстах* : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. із зарубіж. участю, м. Харків, 31 січ. 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди ; за заг. ред. І. Д. Денисенко. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2025. С. 152-155.

7. Філоненко О. В. Соціалізація різних категорій дітей в Україні (XIX – початок XX ст.). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 217. С. 69-73. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-69-73>

ТЕМА 4. Міжкультурна комунікація

та культурні бар'єри

1. Основні поняття міжкультурної комунікації та її форми.
2. Вплив культурних бар'єрів у спілкуванні та механізми їх подолання.
3. Роль культурних відмінностей у вербальній та невербальній комунікації.

! *Основні психологічні поняття теми: бар'єри комунікації, вербальна комунікація, емоційна експресія, культурна адаптація, культурна дистанція, культурна інтерпретація, культурна чутливість, міжкультурна взаємодія, міжкультурна комунікація, невербальна комунікація, соціальні стереотипи, толерантність, трансформація значень, упередження.*

Виконання творчих завдань

1. Створіть міні-діалог, у якому зображено непорозуміння між представниками різних культур. Проаналізуйте, які саме бар'єри виникли та як їх можна було подолати.
2. Підготуйте порівняльний аналіз вербальних і невербальних засобів комунікації у двох культурах (наприклад, українській та арабській).
3. Розробіть коротку пам'ятку з рекомендаціями для ефективної міжкультурної взаємодії у професійному середовищі (педагог, психолог, менеджер тощо).
4. Проаналізуйте власний досвід міжкультурного спілкування (у подорожах, навчанні, онлайн-курсах тощо). Визначте, що було найбільш складним і як ви долали труднощі.
5. Створіть інфографіку або ментальну карту «Типи культурних бар'єрів і способи їх подолання».

Рекомендована література

1. Бакіров В. С., Ушакова Н. І., Хижняк Л. М. Міжкультурна комунікація в університеті: історичний досвід і виклики сучасності. *Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2022. Вип. 39. С. 286–293.

2. Гутиряк О. Міжкультурна комунікація: до визначення поняття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 47. Т. 2. С. 205-208.

3. Ігнатова О. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 68. С. 60–67. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>

4. Максимович О. Міжкультурна комунікація як предмет міждисциплінарного теоретизування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2017. Вип. 39. С. 85–89.

5. Петухова О. І. Крос-культурні комунікативні бар'єри та їх подолання в англomовному середовищі. *Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 36. С. 182–186.*

6. Почтовюк А., Семеніхіна В., Золотаренко В. Крос-культурний менеджмент та міжкультурна комунікація: реакція на виклики глобальної міграції. *Mechanism of an economic regulation*. 2024. № 1 (103). С. 24-29.

7. Шехавцова С. Міжкультурна комунікація в освіті як імператив демократичного розвитку суспільства. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Том 2. Вип. 17. 2022. С. 174–184. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.260021>

ТЕМА 5. *Культура та творчість*

1. Культурна обумовленість творчого мислення та уяви.
2. Вплив культурних традицій та цінностей на прояви різних видів творчості.
3. Міжкультурні відмінності у сприйнятті та оцінюванні продуктів творчості.

! *Основні психологічні поняття теми: креативність, креативне мислення, культурна ідентичність, культурна інтерпретація, культурна специфіка творчості, культурна традиція, культурні коди, культурні цінності, міжкультурні відмінності, натхнення, символіка, творчість, творчий процес, уява, художнє вираження.*

Виконання творчих завдань

1. Порівняйте прояви творчості у двох культурах (наприклад, українській та мексиканській) – у музиці, мистецтві, фольклорі. Створіть презентацію або візуальну схему.
2. Підготуйте міні-дослідження: як культурні цінності впливають на уявлення про «творчу людину» у різних суспільствах.
3. Намалуйте або опишіть у тексті образ, який, на вашу думку, втілює українську національну творчу ідентичність.
4. Створіть есе або творчу розповідь на тему: «Як культура мого народу формує мою здатність до творчості».
5. Розробіть культурно орієнтовану вправу або гру, яка розвиває креативне мислення студентів із різних країн.
6. Порівняйте уявлення про емоційний інтелект у різних культурах (наприклад, індивідуалістичних і колективістських). Проаналізуйте, як це впливає на способи вираження емоцій та міжособистісну взаємодію. Результати оформіть у вигляді аналітичної таблиці або короткої доповіді.
7. Опишіть або візуалізуйте образ «психологічно благополучної людини» у різних культурних контекстах. Зверніть увагу на цінності, поведінкові моделі та соціальні очікування.

Рекомендована література

1. Атаманчук З. Вплив крос-культурних комунікацій у міжнародному туризмі на дифузію інновацій між країнами. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1 (45). С. 59–66.

2. Виткалов С., Виткалов В. Культурна діяльність як творчість: нова модель функціонування митця. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. Вип. 45. С. 92–102.

3. Глінковська Б., Чеботарьов Є., Чеботарьов В. Крос-культурні підприємницькі комунікації : навчально-методичний посібник для магістрантів ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 120 с.

4. Жукова Н. Популярна культура: систематизація культурологічних теорій. *Художня культура: актуальні проблеми*. 2025. Вип. 21 (1). С. 55-71.

5. Іванов О. К., Іванова В. Л. Крос-культурна комунікація в контексті мистецької діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2020. № 1 (68). С. 90–95.

6. Павлюк М., Ридзевська О. Вплив творчої самореалізації на соціально-психологічну адаптацію особистості. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Психологія. 2025. № 3 (68). С. 178–182. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.3.25>

7. Підлипська А. М., Цветкова Л. Ю. Опрацювання культурних травм у танцювальних практиках: історичний контекст. *Танцювальні студії*. 2023. Т. 6, № 2. С. 106–115. <https://doi.org/10.31866/2616-7646.6.2.2023.295167>

ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Проаналізуйте самостійно підібрані сучасні наукові джерела (за останні 5 років) щодо впливу культури на когнітивні процеси. Підготуйте аналітичну доповідь (3–5 сторінок).

2. Охарактеризуйте культурні особливості невербальної комунікації у двох обраних культурах. Порівняйте результати у формі есе або презентації.

3. Складіть приклади культурних стереотипів у масовій культурі (фільми, реклама, соцмережі) та проаналізуйте їх вплив на міжкультурне спілкування.

4. Підготуйте порівняльну таблицю моделей соціалізації дітей у трьох різних культурах (наприклад: Україна, Китай, США).

5. Організуйте самоспостереження у формі щоденника протягом тижня: відстежуйте ситуації міжкультурної взаємодії, свої емоції, стереотипи, реакції. Презентуйте результати у рефлексивному звіті.

6. Створіть індивідуальний міні-проект на тему: «Психологічні стратегії адаптації особистості до нової культури». Запропонуйте рекомендації для адаптації іноземних студентів в українському освітньому середовищі.

7. Розробіть «словник міжкультурного психолога»: доберіть 20 ключових понять з курсу та поясніть їх своїми словами з прикладами.

8. Підготуйте презентацію про креативність у культурному контексті: як різні народи розуміють і оцінюють креативних людей.

9. Розробіть аналітичний огляд досліджень з теми «Культура та емоції» в різних етнічних групах (оберіть не менше трьох джерел).

10. Опишіть випадок з власного досвіду або досвіду знайомих, коли виникали труднощі в міжкультурній комунікації. Розберіть, які бар'єри виникли та як їх вдалося (або не вдалося) подолати.

11. Здійсніть міні-інтерв'ю з людиною, яка переїхала з іншої країни (або тривалий період проживала за кордоном). Проаналізуйте, як проходила адаптація цієї людини до нової культури, – що підтримувало, і що заважало.

12. Розробіть авторську вправу або гру, яка сприятиме розвитку культурної емпатії або толерантності в учасників освітнього процесу.

13. Побудуйте власне «колесо культурного досвіду»: розподіліть сектори за рівнями знайомства з іншими культурами (побут, мова, кухня, мистецтво, звичаї тощо) та проаналізуйте, які саме сфери потребують поповнення знань.

14. Створіть креативний культурний щоденник – протягом 5 днів фіксуйте у фотографіях, малюнках або записах прояви різних культур у вашому повсякденному житті. Додайте короткі психологічні коментарі до кожного запису.

15. Намалюйте або створіть колаж «Моя особиста мапа культурного досвіду»: позначте культури, з якими ви були у взаємодії, і охарактеризуйте їхній вплив на ваше світосприйняття та цінності.

16. Створіть інтерактивну виставку або постер «Емоції у різних культурах» – з прикладами того, як вираження емоцій відрізняється між культурами. Поясніть, як ці відмінності можуть впливати на міжособистісне спілкування.

17. Проведіть міні-дослідження щодо впливу культурних норм на переживання стресу та способи його подолання серед студентів. Використайте анкетування або інтерв'ю та узагальніть отримані дані у вигляді висновків.

18. Створіть есе на тему «Як культурне середовище впливає на формування моєї професійної ідентичності як психолога». Використайте приклади з особистого досвіду або спостережень.

19. Розробіть практичну вправу або тренінговий елемент, спрямований на розвиток міжкультурної чутливості та емпатії у студентів. Опишіть мету, хід виконання та очікувані результати.

////////////////////

ПРАКТИЧНІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Доберіть прислів'я або народні вислови до наведених нижче ситуацій. Поясніть, чому обране прислів'я відповідає ситуації.

Ситуація 1. Робота в новій культурі, де не розуміють ваших звичних жартів.

Ситуація 2. Складнощі в спілкуванні з колегою, який має зовсім іншу систему цінностей.

Ситуація 3. Відчуття ностальгії та «роздвоєння» після повернення з тривалої поїздки за кордон.

Ситуація 4. Участь у міжнародному проекті, де кожен учасник працює за іншими правилами.

Ситуація 5. Невміння зрозуміти емоційну реакцію представника іншої культури.

Ситуація 6. Спілкування з іноземцем.

Ситуація 7. Переїзд до країни, де побут, традиції та поведінка різко відрізняються від звичних.

2. Створіть символічні образи (візуальні або вербальні) для наведених нижче ситуацій міжкультурної взаємодії. Образ може бути у вигляді метафори, алегорії або короткого порівняння.

Ситуація 1. Відчуття себе «зайвим» у новому колективі в іншій країні.

Ситуація 2. Переклад жарту з рідної мови, який викликав образу замість сміху.

Ситуація 3. Успішна взаємодія двох представників культур з різними уявленнями про час.

Ситуація 4. Спільне вирішення проблеми людьми, які мають протилежний стиль спілкування (емоційний / стриманий).

Ситуація 5. Розгубленість через суперечливі культурні сигнали в поведінці іншої людини.

Ситуація 6. Відчуття «подвійної ідентичності» внаслідок тривалого життя між двома культурами.

4. Підберіть метафори до наведених нижче художніх фільмів з яскравим міжкультурним змістом. Обґрунтуйте свій вибір: як метафора розкриває зміст процесу міжкультурної взаємодії, адаптації, конфлікту чи зростання?

Відеофільм 1. «Готель "Руанда" (Hotel Rwanda, 2004) – фільм про геноцид у Руанді, міжетнічний конфлікт, страх, гуманність і героїзм у надзвичайних умовах.

Відеофільм 2. «Їж, молись, кохай» (Eat Pray Love, 2010) – історія жінки, яка через подорожі до Італії, Індії та Індонезії відкриває себе в нових культурах.

Відеофільм 3. «Зіткнення» (Crash, 2004) – фільм-колаж про расову та етнічну напругу у Лос-Анджелесі, де переплітаються долі людей різних культур.

Відеофільм 4. «Мовчання» (Silence, 2016) – драма про єзуїтських місіонерів у Японії, дослідження культурного бар'єру віри, переконань, страждання і прийняття

5. Уявіть, що ви – психолог-дослідник, якого запросили розробити психокультурний профіль для вигаданої країни (наприклад, «Емпатія», «Техноленд» тощо). Вам необхідно описати цю культуру через ключові параметри, які використовуються у крос-культурній психології.

Завдання (виконати у формі есе або презентації):

– придумайте назву країни та коротко охарактеризуйте її історію, географію, населення;

- опишіть культурні цінності країни (наприклад, індивідуалізм чи колективізм, ставлення до влади, уникнення невизначеності тощо);

- опишіть особливості невербальної комунікації, правил ввічливості;

- вкажіть, які емоції вважаються соціально прийнятними чи «табу», як виражають радість, гнів, сором;

- сформулюйте можливі міжкультурні бар'єри у спілкуванні представників цієї культури з іншими;

- зробіть порівняння з українською культурою: у чому полягають основні відмінності?

////////////////////////////////////

ТЕМИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Як виражається гнів у різних культурах: психолінгвістичний аналіз.
2. Колір як символ у різних культурах: психологія сприйняття.
3. Психологія культурної ностальгії: як пам'ять формує ідентичність.
4. Ритуали переходу: крос-культурний аналіз становлення дорослості.
5. Мемотворчість як індикатор крос-культурної комунікації в цифрову епоху.
6. Музика та емоції: чи однаково ми переживаємо звук у різних культурах?
7. Як жартують у світі: гумор як дзеркало культурної свідомості.
8. Культурна екологія: як ландшафт формує мислення і поведінку.
9. Емоції в етикеті: міжкультурні відмінності у вираженні ввічливості.
10. Тілесність і культура: як різні культури сприймають дотик, простір і межі.
11. Чи має творчість національний характер? Порівняння креативних стратегій.
12. Психологія подарунків у різних культурах: як культура формує щедрість.
13. Культурна адаптація через кухню: їжа як інструмент інтеграції.
14. Крос-культурні казки: як дитяча література формує образ світу.
15. Культура сорому і культура провини: психологічні наслідки соціального контролю.
16. Як сміються в Японії, а плачуть в Італії: крос-культурна емоційна експресія.

17. Мобільність як виклик і ресурс: психологія культурної ідентичності.

18. Звичка вибачатися: міжкультурні відмінності у переживанні провини.

19. Як формується образ «чужого»: психологія стигматизації в міжкультурних взаємодіях.

20. Соцмережі як транскультурне середовище: вплив віртуальної культури на самопрезентацію.

21. Психологія мовчання: інтерпретація тиші у різних культурах.

22. Як змінюється особистість у процесі міграції: психологія трансформації.

23. Культура та сновидіння: крос-культурний аналіз символів сну.

24. Психологія танцю: роль традиційного танцю в емоційному вираженні та ідентичності.

25. Крос-культурні образи ідеальної сім'ї: порівняльний психологічний аналіз.

26. Мовні табу як відображення культурної несвободи: психологічна перспектива.

27. Психологія ставлення до часу: особливості пунктуальності у різних культурах.

28. Як формуються упередження до інших культур: психологічні механізми етноцентризму.

29. Віртуальна ідентичність у мультикультурному середовищі: виклики для психіки.

30. Психологія смаку: як культура формує харчові переваги.

ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Яке з понять є центральним у крос-культурній психології:
 - а) емоційний інтелект;
 - б) етноцентризм;
 - в) самореалізація;
 - г) орієнтування;
 - д) самореалізація.
2. Який метод найчастіше використовується для порівняльного дослідження культур:
 - а) експеримент;
 - б) лонгітюдне спостереження;
 - в) клінічне інтерв'ю;
 - г) крос-культурний аналіз;
 - д) бесіда.
3. Що з наведеного є прикладом культурного бар'єру в комунікації:
 - а) низька самооцінка;
 - б) різні мовлення та мова;
 - в) роздратування;
 - г) сором'язливість;
 - д) міжкультурний стрес.
4. Яке поняття найкраще описує процес засвоєння нової культури:
 - а) конфлікт;
 - б) ідентифікація;
 - в) акультурація;
 - г) соціалізація;
 - д) адаптація.
5. Який тип культури орієнтований на колективні цінності:
 - а) індивідуалістична;
 - б) нонконформістська;
 - в) егалітарна;
 - г) колективістська;
 - д) маргінальна.

6. Який когнітивний процес найбільше залежить від культурного контексту:

- а) думки;
- б) мислення;
- в) зір;
- г) слух;
- д) креативність.

7. Що таке культурна толерантність:

- а) прийняття тільки власної культури;
- б) активне заперечення чужої культури;
- в) пасивне співіснування без агресії;
- г) повага, розуміння і прийняття культурної різноманітності;
- д) відмова від власних культурних звичок.

8. Яке з понять означає перевагу власної культури над іншими:

- а) мультикультуралізм;
- б) етноцентризм;
- в) космополітизм;
- г) культурна адаптація;
- д) емпатія.

9. Що є прикладом крос-культурної різниці у вираженні емоцій:

- а) усмішка як ознака радості в усіх культурах;
- б) стриманість у вираженні гніву в Японії;
- в) ідентичне ставлення до смутку;
- г) універсальна міміка страху;
- д) однакова реакція на компліменти.

10. Що з переліченого є показником успішної психологічної адаптації у новій культурі:

- а) захоплення місцевими традиціями;
- б) нечасті конфлікти з представниками культури;
- в) здатність встановлювати міжособистісні зв'язки;
- г) контроль соціальних контактів;
- д) збереження тяжіння до самотності.

11. Який із наведених підходів найточніше описує мету крос-культурної психології:

- а) пошук універсальних психічних механізмів у всіх культурах.
- б) вивчення екзотичних культур.
- в) оцінка ефективності психотерапії в різних країнах.
- г) вивчення схожості та відмінностей у психологічних явищах між культурами з урахуванням контексту.
- д) створення ідеальної моделі культурного впливу.

12. Яке з тверджень найкраще ілюструє роль культурної рамки у формуванні самоідентичності:
- а) Самоідентичність формується тільки внаслідок біологічних чинників.
 - б) Ідентичність особистості не залежить від соціального контексту.
 - в) У колективістських культурах ідентичність тісно пов'язана з груповою приналежністю.
 - г) Культурна рамка не має впливу на розвиток особистості.
 - д) Самоідентичність не змінюється під впливом міграції.
13. У чому полягає суть etic- та emic- підходів у крос-культурній психології (за Джоном Беррі):
- а) Підходи стосуються лише мовної адаптації.
 - б) Emic – це статистичний підхід, etic – описовий.
 - в) Emic підхід фокусується на унікальних рисах культури, etic – на універсаліях.
 - г) Emic – етнографічний підхід, etic – біологічний.
 - д) Обидва підходи застосовують лише в експериментах.
14. Яке з понять найкраще описує процес, коли особа приймає елементи іншої культури без втрати своєї:
- а) Маргіналізація.
 - б) Асиміляція.
 - в) Сепарація.
 - г) Інтеграція.
 - д) Деконструкція.
15. Що з наведеного може бути наслідком культурного шоку на другому етапі адаптації:
- а) Ейфорія та ентузіазм щодо нової культури.
 - б) Глибоке розчарування, втома, тривожність.
 - в) Повна інтеграція у нове культурне середовище.
 - г) Втрата навичок рідної мови.
 - д) Раціональний інтерес до культурних традицій.
16. Яке з наведених тверджень найбільш коректно описує вплив культури на сприйняття часу:
- а) Усі культури сприймають час як лінійний процес.
 - б) Монохронна культура орієнтується на багатозадачність.
 - в) У поліхронних культурах час є гнучким і підпорядкований стосункам.
 - г) Поліхронність притаманна лише розвиненим суспільствам.
 - д) У монохронних культурах домінує емоційне сприйняття часу.

17. Що з наведеного найкраще описує вплив мови на когнітивні процеси у різних культурах:
- а) Усі мови однаково відображають особливості національного мислення.
 - б) Мова впливає на спосіб категоризації об'єктів та подій.
 - в) Мислення передує мові і не залежить від неї.
 - г) Лінгвістичні відмінності не мають значення для пізнання.
 - д) Особливості мови пов'язані з запам'ятовуванням.
18. Яке з висловлювань про етноцентризм є більш точним:
- а) Етноцентризм – це здатність бачити цінність у всіх культурах.
 - б) Це форма культурного релятивізму.
 - в) Етноцентризм – це переконання, що власна культура є вищою за інші.
 - г) Етноцентризм сприяє розвитку міжкультурної чутливості.
 - д) Етноцентризм не має впливу на міжособистісні стосунки.
19. У чому полягає ключова різниця між культурною адаптацією та акультурацією:
- а) Адаптація – це біологічне явище, акультурація – психологічне.
 - б) Адаптація відбувається автоматично, акультурація – навмисно.
 - в) Адаптація – це процес пристосування, а акультурація – процес взаємодії культур з можливим злиттям або конфліктом.
 - г) Адаптація – короткотривала, акультурація – миттєва.
 - д) Ці поняття є синонімами.
20. Що найточніше характеризує роль релігії у крос-культурній психології:
- а) Релігія розглядається лише як елемент політики.
 - б) Релігія не має стосунку до психологічних досліджень.
 - в) Релігія виступає як культурний код, що впливає на світогляд, поведінку та моральні установки.
 - г) Релігія вивчається лише в рамках соціології.
 - д) Релігія формує емоційне реагування нації.

////////////////////////////////////

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ
НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ
(ЗАЛІК)**

1. Поняття культури в психології: основні підходи.
2. Основні завдання та об'єкт вивчення крос-культурної психології.
3. Різниця між культурною та крос-культурною психологією.
4. Поняття етноцентризму і його вплив на дослідження.
5. Культурна детермінованість сприйняття.
6. Типологія культур за Г. Гофстеде.
7. Індивідуалізм та колективізм: основні відмінності.
8. Роль мови у формуванні культурної ідентичності.
9. Вплив культурного середовища на розвиток особистості.
10. Поняття про культурний шок. Стадії культурного шоку.
11. Поняття акультурації: види, механізми, наслідки.
12. Інтеркультурна комунікація: бар'єри та шляхи подолання.
13. Гендер і культура: крос-культурний аналіз уявлень про гендерні ролі.
14. Культурні відмінності у вихованні дітей.
15. Стратегії адаптації до нової культури.
16. Емоційна експресія в різних культурах.
17. Когнітивні стилі в контексті культурних відмінностей.
18. Крос-культурні аспекти формування ідентичності.
19. Стереотипи та упередження: психологічні механізми формування.
20. Методи дослідження в крос-культурній психології.
21. Прикладні аспекти крос-культурної психології у сфері освіти.
22. Поведінкові патерни в різних культурах: приклади.
23. Психологічне здоров'я в контексті культурних норм.
24. Порівняльний аналіз понять «норма» і «відхилення» у різних культурах.
25. Крос-культурні аспекти лідерства.
26. Використання крос-культурного підходу в роботі психолога.
27. Перспективи розвитку крос-культурної психології в Україні).

ГЛОСАРІЙ

////////////////////////////////////// А

Акультурація – це процес взаємодії між представниками різних культур, у результаті якого відбувається поступова зміна культурних моделей поведінки, цінностей та ідентичності індивіда чи групи.

Альтернативна культура – це соціальна або субкультурна система, яка свідомо протиставляє себе домінантній культурі, створюючи власні моделі поведінки, символи та світогляд.

Асиміляція – це форма акультурації, за якої особа або група повністю відмовляється від приналежності до власної культури та приймає культурні норми, цінності і стиль життя домінуючої культури.

Атрибуція міжкультурна – це процес інтерпретації поведінки інших людей, зумовлений культурним контекстом; у міжкультурній взаємодії часто призводить до хибних оцінок через різницю у соціальних кодах.

////////////////////////////////////// **Б**

Батьківські етнотеорії – це культурно зумовлені уявлення батьків про виховання дітей, норми поведінки, розвиток особистості та соціалізацію, що суттєво відрізняються у різних культурах.

Бар'єри міжкультурної комунікації – це перешкоди, що виникають під час спілкування представників різних культур, зумовлені відмінностями у мовленні, невербальній поведінці, цінностях і нормах.

Білінгвізм – це володіння двома мовами на рівні, який забезпечує ефективну комунікацію; у крос-культурному контексті пов'язаний із когнітивною гнучкістю та культурною адаптацією.

////////////////////////////////////// **В**

Вестернізація – процес запозичення цінностей, норм, стилів життя та моделей поведінки, притаманних західним культурам, зокрема внаслідок глобалізації.

Взаємокультурна чутливість – здатність розпізнавати, поважати й адекватно реагувати на відмінності між культурами, що є ключовою складовою міжкультурної компетентності

Включеність у культуру – ступінь інтегрованості особистості у власну культурну спільноту, що проявляється у дотриманні традицій і норм поведінки.

////////////////////////////////////// **Г**

Гнучкість культурна – здатність особистості адаптуватися до нових культурних контекстів без втрати власної ідентичності.

Гуманістичний підхід у крос-культурній психології – орієнтація на вивчення особистості в контексті її культурного середовища, із фокусом на цінності, свободу вибору та самореалізацію.

////////////////////////////////////// Д

Детермінізм культурний – погляд, згідно з яким культура визначає основні особливості мислення, емоцій і поведінки людини.

Діалог міжкультурний – процес обміну ідеями, цінностями між представниками різних культур задля взаєморозуміння.

Дискомфорт культурний – емоційне напруження або розгубленість, що виникають у людини при зіткненні з незвичними культурними нормами або цінностями.

Дискримінація культурна – обмеження прав або приниження гідності людей на основі їхньої етнічної, релігійної, мовної або національної належності.

////////////////////////////////////// К

Культурна адаптація – процес пристосування людини до нового культурного середовища, що супроводжується змінами в поведінці, сприйнятті та ідентичності.

Культурні бар'єри – психологічні або комунікативні труднощі, які виникають між культурами через різницю у цінностях, нормах, мовах або поведінкових кодах.

Культурна ідентичність – усвідомлення людиною своєї приналежності до певної культури, її цінностей, традицій, мови та стилю життя.

Культурна інтеграція – процес включення елементів однієї культури до іншої задля досягнення гармонійної взаємодії без втрати культурної самобутності.

Культурна компетентність – здатність ефективно і шанобливо взаємодіяти з людьми з різних культурних середовищ, розуміти їхні особливості та потреби.

Культурні сценарії – стійкі уявлення в культурі про «правильні» моделі поведінки в певних ситуаціях (наприклад, ритуали привітання, спілкування, конфліктів).

Культурний релятивізм – принцип, згідно з яким будь-яку культуру слід розглядати в її власному контексті, без накладання зовнішніх оцінок чи стандартів.

Л

Латентна культурна установка – неусвідомлюване внутрішнє ставлення до культурних норм, що впливає на сприйняття та поведінку в міжкультурних контактах.

Лімінальність – психологічний стан, що виникає у перехідний період між двома культурами, коли стара ідентичність вже втрачена, а нова ще не сформована.

Лінгвістична відносність – концепція, згідно з якою мова впливає на спосіб мислення і сприйняття світу (найбільш відома як гіпотеза Сепіра – Ворфа).

Лояльність до культурної групи – міра відданості та прихильності до своєї етнічної, релігійної чи національної спільноти, яка визначає міжгрупову взаємодію.

М

Менталітет – сукупність глибинних установок, стереотипів, звичок мислення, що характерні для певного народу чи культури.

Міграційний стрес – психологічна напруга, що виникає у людини внаслідок переїзду до іншої країни або культурного середовища, часто супроводжується тривогою, депресією та втратою ідентичності.

Міжкультурна адаптація – процес психологічного, емоційного та поведінкового пристосування людини до нового культурного середовища.

Міжкультурна компетентність – здатність ефективно і доречно взаємодіяти з людьми з інших культур, враховуючи мовні, поведінкові та ціннісні відмінності.

Мікрокультура – субкультурна група в межах домінантної культури, яка має власні норми, цінності та поведінкові моделі.

Мовна ідентичність – частина особистісної ідентичності, що формується через приналежність до певної мовної спільноти.

Мультикультуралізм – суспільна ідеологія або політика, що визнає і підтримує культурне різноманіття в межах однієї країни чи організації.

////////////////////////////////////// Н

Національна ідентичність – усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної нації, що включає емоційний зв'язок, культурні символи, мову та традиції.

Неусвідомлені культурні установки – глибинні, часто неконтрольовані переконання та упередження, що формуються в рамках певної культури та впливають на сприйняття інших.

Нонвербальна комунікація в різних культурах – невербальні засоби (жести, міміка, дистанція), що мають різне значення у різних культурах і можуть призводити до міжкультурних непорозумінь.

////////////////////////////////////// О

Образ «свого» і «чужого» – психосоціальний конструкт, що формує культурну ідентичність, міжгрупову поведінку та толерантність.

Орієнтація на індивідуалізм – культурна установка, яка надає перевагу автономії, особистим досягненням і самореалізації особистості, типова для західних культур.

Орієнтація на колективізм – культурна установка, що підкреслює значущість групових інтересів, взаємної підтримки та соціальної гармонії, характерна для багатьох східних та традиційних культур.

Оцінка культурної дистанції – визначення ступеня відмінностей між культурами за ключовими параметрами (цінності, комунікативні стилі, норми поведінки).

Оцінювання міжкультурної компетентності – процес виявлення рівня знань, навичок і ставлень, необхідних для ефективної взаємодії з представниками інших культур.

////////////////////////////////////// П

Парадигма культурного релятивізму – ідея, згідно з якою всі культури мають рівну цінність і мають розглядатися в межах власних норм та контекстів.

Перцепція міжкультурна – сприйняття та інтерпретація поведінки, мови, жестів представників інших культур, що формується під впливом власного культурного досвіду.

Поведінкові скрипти – стійкі моделі поведінки, що формуються під впливом культури і автоматично активуються у знайомих соціальних ситуаціях.

Професійна міжкультурна компетентність психолога – здатність спеціаліста враховувати культурні особливості клієнта у процесі консультивання, діагностики та психотерапії.

Психокультурна ідентичність – усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної культури, що проявляється у цінностях, стилі мислення та поведінці.

Психологічна адаптація – процес пристосування індивіда до нових культурних умов, що включає подолання стресу, набуття нових соціальних навичок і внутрішню перебудову.

////////////////////////////////////// Р

Реінтеграція – повторне входження людини в рідну культуру після періоду акультурації, що супроводжується адаптаційними труднощами.

Репатріація – процес повернення індивіда до рідної країни та власної культури після тривалого перебування в іншій країні чи чужій культурі.

Рефлексія міжкультурна – усвідомлення власних культурних упереджень і аналіз взаємодії з представниками інших культур.

Розмаїття культурне – наявність і співіснування різних культур, етнічних груп, традицій і стилів життя в межах одного суспільства.

////////////////////////////////////// С

Сенситивність культурна – здатність помічати, розуміти та адекватно реагувати на культурні відмінності в поведінці, емоціях і комунікації.

Символ культурний – об’єкт, дія або поняття, яке має значення в межах конкретної культури й використовується для комунікації або ідентифікації.

Соціалізація міжкультурна – процес засвоєння соціальних норм, цінностей і моделей поведінки в умовах взаємодії з представниками різних культур.

Стереотип культурний – спрощене, часто упереджене уявлення про характеристики представників певної культури або етнічної групи.

Стрес акультураційний – психологічна напруга, що виникає внаслідок пристосування до нової культурної реальності.

Субкультура – соціальна група в межах основної культури, що має власні норми, цінності, символи та стилі поведінки.

////////////////////////////////////// Т

Теорія культурних вимірів Г. Гофстеде – концепція, що описує культуру за кількома вимірами (наприклад, індивідуалізм – колективізм, дистанція влади), які відрізняються між країнами.

Толерантність культурна – здатність поважати, приймати та розуміти культурні відмінності без упереджень і дискримінації.

Традиція – закріплена у культурі система звичаїв, обрядів, норм і цінностей, що передається від покоління до покоління.

Транснаціоналізм – соціальний феномен, пов’язаний з активним культурним, економічним і політичним життям та взаємодією між двома чи більше країнами.

Трансформація ідентичності – процес змін у культурній, етнічній або особистісній ідентичності людини під впливом міжкультурної взаємодії.

Ю

////////////////////////////////////
Юмористичні коди культури – специфічні форми жартів, сатири й іронії, що відображають національні культурні особливості та можуть викликати труднощі у міжкультурному спілкуванні.

Юнгіанський культурний архетип – концепція К. Юнга щодо універсальності символів й образів; прояви можуть мати місце в різних культурах у формі снів, міфів, релігії та мистецтва.

Юридичні аспекти крос-культурної адаптації – правові норми та правила, що регулюють процеси міграції, інтеграції та прав людини в іншокультурному середовищі.

Юридична інтеграція мігрантів – процес входження мігрантів у правове поле нової країни, що враховує як культурні особливості, так і адаптаційні потреби.

Юридичний релятивізм – підхід, який припускає, що правові норми варто розглядати в контексті культури, де вони виникли, без оцінювання з позиції інших культур.

//////////////////////////////////// Я

Ядро культурної ідентичності – центральні, незмінні елементи культури, що визначають приналежність до етнічної або національної спільноти.

Якість міжкультурної взаємодії – ефективність, глибина та емоційний комфорт під час спілкування представників різних культур.

Я-ідентичність міжкультурна – усвідомлення себе як представника однієї чи кількох культур, що визначає поведінку та ставлення до інших культур.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Кобець О. В., Перепелюк Т. Д. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. Краматорськ: ЦТРІ «Друкарський дім», 2020. 260 с.
2. Крюкова М. А. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / М. А. Крюкова, Ю. В. Форманюк. Одеса: Фенікс, 2020. 106 с.
3. Купчишина В. Ч. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. 136 с.
4. Махній М. М. Етнічна психологія: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 272 с.
5. Махній М. М. Етнопсихологія і міжкультурна комунікація. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2015. 256 с.
6. Павленко В. М. Етнопсихологія: підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 448 с.

Додаткова література

1. Аверкіна М., Матвєєв А. Вплив культурних вимірів Хофстеде на управління змінами в організації. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-51>
2. Бровко К., Дячок Н., Курнилович М. Підходи до визначення взаємодії мови та культури: аналіз гіпотези Сепіра-Уорфа. *Folium*. 2025. № 7. С. 75–79.
3. Гаврилюк О. П. Соціальні мережі як чинник культурної адаптації і соціалізації. *Культурологічний альманах*. Вип. 2. 2023. С. 225-231.
4. Глінковська Б., Чеботарьов Є., Чеботарьов В. Крос-культурні підприємницькі комунікації : навчально-методичний посібник для магістрантів ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 120 с.

5. Гриценко П. Ю., Руснак Н. О., Руснак Ю. М., Струк І. М. Етнолінгвістика: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. Націон. ун-т імені Ю. Федьковича, 2022. 432 с.

6. Ковайте К., Кононець М. Психологічні особливості економічної акультурації українських іммігрантів за кордоном. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. Т. 32. № 2. С. 70–84.

7. Почтовюк А., Семеніхіна В., Золотаренко В. Кроскультурний менеджмент та міжкультурна комунікація: реакція на виклики глобальної міграції. *Mechanism of an economic regulation*. 2024. № 1 (103). С. 24-29.

8. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: теоретичний контекст: монографія / за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2021. 556 с.

9. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені Записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. Том 34. С. 40–44.

10. Hofstede G. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. 621 p. URL: <https://surl.li/tfbfro> (дата звернення: 22.11.2025).

Інформаційні ресурси

1. Купчишина В. Ч. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. URL: <https://surl.li/rvrsum> (дата звернення: 22.11.2025).

2. Павленко В. М. Етнопсихологія: підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. URL: <https://surl.li/bniqmh> (дата звернення: 22.11.2025).

КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ (за Гертом Хофстеде)

- **PDI – Індекс дистанції влади:** показує, наскільки суспільство приймає нерівність у розподілі влади.
- **IDV – Індивідуалізм проти колективізму:** відображає ступінь незалежності індивідів у суспільстві.
- **MAS – Маскулінність проти фемінності:** визначає домінування цінностей змагання, досягнень і матеріального успіху (маскулінність) або турботи, гармонії й якості життя (фемінність).
- **UAI – Індекс уникнення невизначеності:** показує, наскільки люди в суспільстві прагнуть уникати неоднозначності та ризику.
- **LTO – Довгострокова орієнтація:** характеризує, чи суспільство орієнтоване на традиції й короткострокові результати (низький показник) чи на майбутнє та наполегливість (високий показник).
- **IVR – Поблажливість:** вказує на ступінь прийнятності задоволення базових людських бажань, пов'язаних із насолодою життям.

Джерела:

Аверкіна М., Матвеев А. Вплив культурних вимірів Хофстеде на управління змінами в організації. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-51>

Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. 621 p. URL: <https://surl.li/tfbfro> (дата звернення: 22.11.2025).

МІНІ-АНКЕТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ

Інструкція: Оцініть, наскільки Ви згодні з кожним твердженням за шкалою:

- 1 – повністю не згоден(на)
- 2 – скоріше не згоден(на)
- 3 – важко відповісти
- 4 – скоріше згоден(на)
- 5 – повністю згоден(на)

1. Я із задоволенням взаємодію з людьми, які належать до інших культур.
2. Я намагаюся зрозуміти культурні особливості співрозмовника перед тим, як оцінювати його поведінку.
3. Я відчуваю впевненість під час спілкування з представниками інших культур.
4. Я легко пристосовую свою поведінку до культурних особливостей ситуації.
5. Я відчуваю дискомфорт, коли спілкуюся з людьми, які мають інші культурні норми.
6. Я цікавлюся традиціями та звичаями інших народів.
7. Я усвідомлюю, що культурні відмінності можуть впливати на сприйняття та комунікацію.
8. Я намагаюся уникати узагальнень і стереотипів щодо інших культур.
9. Я готовий(а) змінювати свої комунікативні стратегії у міжкультурній взаємодії.
10. Я відчуваю напруження у ситуаціях міжкультурного спілкування.
11. Я відкритий(а) до нового культурного досвіду.
12. Я вважаю, що представники моєї культури зазвичай поведуться більш чемно, ніж інші.
13. Я здатний(на) помічати культурні відмінності у повсякденному спілкуванні.
14. Я прагну вдосконалювати свої навички міжкультурної взаємодії.
15. Я можу ефективно спілкуватися навіть у ситуаціях культурних непорозумінь.

Інверсні твердження: 5, 10, 12.

Обробка результатів:

Підраховується сумарний бал (з урахуванням реверсії інверсних пунктів: 1↔5, 2↔4, 3=3).

Мінімум: 15 балів, максимум: 75 балів.

Інтерпретація:

15–34 – низький рівень міжкультурної чутливості (схильність до етноцентризму, труднощі у взаємодії).

35–55 – середній рівень (часткова відкритість, ситуативна адаптація)

56–75 – високий рівень (виражена відкритість, гнучкість, толерантність)

Навчально-методичне видання

ДЕРЕВ'ЯНКО Світлана Петрівна

КРОС-КУЛЬТУРНА ПСИХОЛОГІЯ

*Навчально-методичні рекомендації
до практичних занять курсу «Крос-культурна психологія»
для студентів закладів вищої освіти*

Технічний редактор

О. Клімова

**Комп'ютерна верстка
та макетування**

О. Клімова

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія KB № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 01.12.2025 р. Формат 60x84/16.
Обл. друк. арк. 1,51. Ум. друк. арк. 1,59. Зам. № 038.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, оф. 208.
nuchk.tipograf@gmail.com